

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา คือ บริษัทสี่ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่เพียงสามบริษัทเท่านั้น เพราะภิกษุณีบริษัทได้สูญหายไปจากวงการพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวหลายศตวรรษแล้ว พุทธศาสนิกชนจึงไม่ได้พบเห็นอีกเลย นอกจากจะโคยีนแต่เพียงชื่อว่าภิกษุณีเป็นบริษัทหนึ่งของพระพุทธเจ้าเท่านั้น การสูญไปของภิกษุณีได้ถือว่าเป็นการสูญดับ ไม่มีโอกาสที่จะรื้อฟื้นคืนชีพให้มีขึ้นในศาสนาอีกต่อไปได้ เพราะฉะนั้น จึงอาจมองพระพุทธศาสนาอีกทัศนะหนึ่งว่า ได้ถึงจุดเสื่อมโทรมเป็นเวลานานมาแล้ว โดยถือเอาการสิ้นสูญของภิกษุณีเป็นเครื่องกำหนด

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เมื่อใดที่ตระหนักถึงสภาวะความเป็นจริงเกี่ยวกับความสูญสิ้นของภิกษุณีดังกล่าวแล้ว และแม้จะหมดโอกาสฟื้นฟูสถาบันนี้ให้ถือกำเนิดขึ้นมาใหม่ แต่ก็ยังไม่หมดหวังที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าโคยระลึกถึงสถาบันสำคัญนี้อยู่ ในฐานะที่เป็นบริษัทหนึ่งของพระพุทธศาสนา โดยการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของภิกษุณีในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้เป็นแบบฉบับอันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีความสนใจใฝ่รู้ ทั้งจะเป็นการกระตุ้นเตือนชนรุ่นหลังให้ระลึกถึงบริษัทนี้อยู่เสมอ

อนึ่ง เนื่องจากภิกษุณีได้สูญหายไปจากพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน หังยังขาดการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้กันอย่างจริงจัง ฉะนั้น เรื่องราวของภิกษุณีจึงมีคัมภีร์เลื่อนกลางเต็มที่ ส่วนที่มีการกล่าวถึงกันอยู่บ้างก็เป็นเพียงบางตอน ไม่มีเนื้อความ

ถือคือสิ่งเนื่องสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงเป็นการยากที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะมีพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีความสงสัยในเรื่องของนักบวชสตรีว่ามีสภาพเป็นอย่างไร แยกต่างหรือคล้ายคลึงกับภิกษุอย่างไร ทำให้จึงสูญหายไปจากพระพุทธศาสนา ทั้ง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังบริษัทอื่น เพื่อเป็นการตอบปัญหาเหล่านี้ให้แจ่มกระจ่าง ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้อย่างละเอียด เพื่อเป็นการสนองความต้องการอันนั้น ในทางที่จะให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

เพื่อประมวลไว้ซึ่งประวัติความเป็นมาต่าง ๆ ของภิกษุณีอย่างละเอียดตามลำดับ ตั้งแต่สตรีจะเข้ามาอุปสมบทจนถึงวาระสุดท้าย คือ บริษัทนี้เสื่อมสูญไปจากพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องราวของพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่พุทธมามกะน่าจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากภิกษุณีเป็นบริษัทที่เกิดขึ้นหลังสุด แต่ถึงกาลวิบัติไปก่อนอันเป็นชนวนให้เกิดความสงสัย นอกจากนี้ขณะที่เกิดก็ไม่เหมือนกับบริษัทอื่น ๆ คือ เกิดขึ้นด้วยความลำบากยากยิ่ง ผิดไปจากการเกิดขึ้นของภิกษุบริษัท ซึ่งดูเหมือนพระพุทธองค์ทรงมีความพึงพอใจพระภิกษุณีมาก เพียงแต่พวกภิกษุจิวัดก็อึดใจปากพูดอุปสมบทในพระธรรมวินัยที่พระองค์ประกาศแล้วเท่านั้น ก็ทรงยินดีตอบรับโดยตรัสว่า "ท่านจงเป็นภิกษุ มาเถิด... จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด"^๑ แต่เมื่อถึงคราวที่สตรีขออุปสมบทบ้าง ผู้มีข้อขัดข้องเต็มไปทั่วอุปสรรคนานาประการ

^๑กรมการศาสนา, พระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๐), ๖ : ๓๐.

สิ่งเหล่านี้จะมีปรากฏในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ส่วนขอบเขตของการวิจัย อยู่ในวงจำกัดดังต่อไปนี้

ก. กล่าวถึงการอุบัติขึ้นของภิกษุณี โดยวิจัยเหตุผลและแรงจูงใจที่ทำให้สตรีต้องการเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พุทธมติเกี่ยวกับการที่สตรีได้เข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ การอุปสมบทของภิกษุณีด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามลำดับและขั้นตอน ภิกษุณีองค์แรกในพระพุทธศาสนา สิกขาบทอันเป็นข้อวัตรปฏิบัติที่สำคัญของภิกษุณี เปรียบเทียบสิกขาบทของภิกษุณีกับภิกษุ สภาพความเป็นอยู่และภัยอันตรายของภิกษุณี

ข. บทบาทของภิกษุณีต่อพระพุทธศาสนาในแง่ของความสัมพันธ์กันระหว่างภิกษุณีกับภิกษุ สังฆกรรมของภิกษุณี ภิกษุณีกับสภาวะสังคมในสมัยพุทธกาล ภิกษุณีเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่งานศาสนา เอกทัตถภิกษุณี และเสถียรภาพของพระพุทธศาสนา อันเนื่องมาจากภิกษุณี

ค. ความเสื่อมถอยของภิกษุณีจากพระพุทธศาสนา โดยจะกล่าวถึงเหตุผลต่าง ๆ ที่ทำให้ภิกษุณีต้องสูญสลายไปจากศาสนานี้ เช่น ความเข้มงวดเคร่งครัดของข้อวัตรปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับสภาวะของสตรีเอง และสถาบันภิกษุณีขาดการส่งเสริมอย่างจริงจัง เป็นต้น รวมทั้งการวิจัยถึงช่วงระยะเวลาที่ภิกษุณีสูญสิ้นไปจากพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้กระทำโดยนำหลักฐานข้อเท็จจริงที่ได้จากการค้นคว้าจากหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศมาประมวลวิเคราะห์ และศึกษา เพื่อเป็นข้ออ้างอิงสนับสนุนการวิจัยเรื่องภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ให้ละเอียดที่สุด

อนึ่ง เนื่องจากเรื่องราวของภิกษุณีเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยตรง ดังนั้นการวิจัยจึงต้องอาศัยหลักฐานข้อเท็จจริงชั้นมูลฐานเป็นหลัก หมายถึง

คัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าคือพระไตรปิฎก จึงทำให้รูปแบบของวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นไปในลักษณะของการรวบรวม เรียบเรียง และวิจัยควบคู่กันไปตามโครงเรื่องที่กำหนดไว้

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

เป็นการส่งเสริมการศึกษาพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในฐานะที่เป็นศาสนาประจำชาติของไทยมาแต่โบราณ ซึ่งจะทำให้พุทธศาสนิกชนและผู้ที่มีความสนใจใคร่รู้เรื่องราวความเป็นมาต่าง ๆ ของภิกษุณีอย่างละเอียด เพราะเป็นเรื่องที่เรารู้้อย่างยิ่ง ทั้งมีผู้เขียนและอธิบายไว้น้อยมาก นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางใหญ่ที่มีความสนใจพุทธศาสนาให้ทำการค้นคว้าวิจัยวิธีที่อื่นต่อไปอีก.